

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Barbora Hrabáková

Defektivní slovesa v současné italštině

Defective verbs in present-day Italian

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala vedoucímu práce, doc. Mgr. Pavlu Štichauerovi Ph.D., za jeho vstřícný přístup, cenné rady a připomínky, které mi věnoval v průběhu této práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Defektivní slovesa v současné italštině“ vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů, které jsou řádně citovány v závěrečné části práce v seznamu bibliografie a použitých elektronických zdrojů.

V dne

.....

ABSTRAKT

Práce se zabývá problematikou defektivních sloves v současné italštině, tj. sloves, kterým chybí ve flexi určité tvary či celá subparadigmata. Práce si klade za hlavní cíl rozdělení těchto sloves podle jejich typu defektivity (sémantické důvody, fonologické překážky, zcela nevysvětlitelné případy) a sestavení jednotného uceleného seznamu. Práce vychází z tradičních gramatik a slovníků a vybrané teoretické literatury (např. Sims 2015). První, teoretická část práce popisuje klíčové pojmy pro uchopení definice defektivity, slovesnou flexi a pojem paradigmatu. Dále nabízí vhled do problematiky definice defektivity na základě dostupných definic dle lingvistů a tradičních gramatik. Hlavním jádrem práce je ucelený výčet, zahrnující co největší množství takovýchto defektivních sloves, popis jejich defektivity a s tím související rozdělení dle jejich typu a specifik.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slovesná flexe; paradigma; defektivní slovesa; defektivita; současná italština.

ABSTRACT

This thesis deals with defective verbs in present-day Italian language; i.e. with verbs which lack certain forms in their inflectional paradigm, or they lack their whole subparadigms. The main objective is to divide these verbs according to their type of defectiveness (semantic problems, phonological restrictions or inexplicable cases of defectiveness) and to draw a comprehensive list. The thesis is based on conventional grammars, dictionaries and selected references (e.g. Sims 2015). The theoretical framework identifies the key concepts essential for the definition of defectiveness, based on the existing definitions formulated by linguists and conventional grammars. The main part of this thesis consists of a comprehensive list of defective verbs. The list is drawn according to the reasons of their defectiveness together with the subdivision into corresponding categories according to their characteristics.

KEY WORDS

Verbal inflection; paradigm; defective verbs, defectiveness, present-day Italian.

OBSAH

Úvod.....	7
1 Flexe, slovesná flexe	8
1.1 Proces flexe a proces derivace	8
1.2 Flektivní hodnota, kategorie	9
1.2.1 Flektivní hodnota v rámci paradigmatu	10
1.3 Flektivní třída	10
1.3.1 Vymezení flektivních tříd.....	11
2 Paradigma	12
2.1 Definice pojmu	12
2.2 Typy paradigmat.....	13
2.2.1 Synkretismus	15
2.2.2 Redundantní paradigma.....	16
2.2.3 Defektivní paradigma	17
3 Pojem defektivty, přehled definic	19
3.1 Problematika definice	19
3.2 Přehled definic	20
3.2.1 Definice defektivty dle A. Sims	20
3.2.2 Definice defektivty dle G. Stumpa.....	22
3.2.3 Další definice defektivty	23
3.3 Syntéza definic	23
4 Defektivní slovesa – přehled zdrojů	25
4.1 Metoda	25
4.2 Zdroje.....	25
5 Typologie defektivních sloves v italštině	29
5.1 Neosobní slovesa – verbi impersonali	29
5.1.1 Meteorologická slovesa.....	29
5.2 Slovesa bez přičestí minulého	30
5.3 Archaická slovesa	32
Závěr.....	37
Bibliografie.....	41
Elektronické zdroje	43

Úvod

Problematika defektivní slovesy je velmi široká a týká se prakticky všech jazyků s bohatou flexí, jako je i italština. Defektivními slovesy rozumíme slovesa, kterým ve flexi chybí určité tvary či celá subparadigmata z různých důvodů; jedná se nejčastěji o důvody sémantické nebo fonologické, popř. je v hře složitý etymologický vývoj sloves, který vede k často nevysvětlitelným případům defektivní slovesy.

Tato bakalářská práce má za cíl hlouběji prozkoumat fenomén defektivní slovesy v současné italštině, konkrétně zmapovat existující defektivní slovesa v současné italštině a určit blíže důvody jejich defektivní slovesy společně s vytvořením uceleného seznamu defektivních sloves.

Už samotná definice defektivní slovesy je nelehkým úkolem, vzhledem k šíři problematiky, jak bylo řečeno výše. K přiblížení pojmu je nezbytné seznámení s klíčovými termíny jako verbální flexe, flektivní hodnota a flektivní kategorie, které jsou podrobně rozebrány v úvodní části této práce společně s dalšími nezbytnými pojmy: flektivní třída a paradigma.

Tato teoretická část, které jsou věnovány první tři kapitoly dále zahrnuje přehled dostupných definic defektivní slovesy dle lingvistů a tradičních gramatik a jejich následnou syntézou, která bude sloužit jako opěrný bod pro bližší určení defektivních sloves v italštině a jejich rozdělení do jednotlivých kategorií.

Tomuto rozboru se bude věnovat hlavní, analytická část práce, zahrnující čtvrtou a pátou kapitolu. V mé práci se budu opírat o tradiční italské gramatiky, encyklopedie, slovníky a vybranou teoretickou literaturu (př. Sims 2015, Pirrelli 2000). Dále budu pracovat s jazykovými korpusy, konkrétně CORIS a SCRIPTA, které představují široký, elektronicky dostupný soubor textů různého typu a doby vzniku. Především pak umožňují analyzovat, jak se zkoumaná slovesa chovají v jejich přirozeném kontextu.

V současné době máme k dispozici vícero zdrojů, převážně elektronických, které se snaží defektivní slovesa v italštině popsat, ale žádný z nich nenabízí kompletní přehled s bližším popisem daných sloves, tudíž přehled poskytnutý v této bakalářské práci bude přínosný pro další případný výzkum defektivní slovesy v italštině.

1 Flexe, slovesná flexe

Pojem flexe (tj. ohýbání) se týká různých slovních druhů v závislosti na konkrétním jazykovém systému (např. pro český jazyk je charakteristická flexe substantivní, adjektivní, pronominální, číslovková a verbální) a na jejím základě lze určit morfologické kategorie daného lexému.

Pro tuto bakalářskou práci bude stěžejní flexe verbální (tj. konjugace), ke které zpravidla dochází připojením flektivního sufixu či prefixu ke kořeni slova (Čermák, 2001, s. 126). V kontextu románských jazyků se setkáváme v naprosté většině případů s flexí sufixální, tento typ flexe nalezneme i u italského jazyka (dále například u jazyka francouzského či španělského a dalších románských jazyků).

Slovesná flexe je jedním ze základních rysů flektivních jazykových typů dle typologie jazyků na základě jejich morfologické klasifikace. Existují jazyky, u nichž je flexe realizována prostřednictvím změn samotného kořene slova (dle Skaličkovy typologie se jedná o tzv. introflektivní jazyky). V jazycích, které nejsou klasifikovány jako flektivní, introflektivní apod. můžou výše zmíněné charakteristiky zcela chybět. Mezi jazyky flektivní (taktéž *flexivní*) řadíme většinu jazyků indoevropských, do této kategorie spadá rovněž i italský jazyk, v rámci kterého budu zkoumat odchylky na základě slovesné flexe (které spadají pod konkrétní typ paradigmatu, které označujeme jako „*paradigma difettivo*“, tj. defektivní paradigma). Pojem paradigmatu bude podrobněji rozebrán v oddíle 1.4.

1.1 Proces flexe a proces derivace

Je nutné odlišit proces flexe od procesu derivace – derivačním procesem dochází k tvorbě nových lexémů, jinými slovy je tedy procesem čistě slovotvorným, kdežto procesem flexe dochází k realizaci forem, které vyžaduje syntaktický kontext. Tyto formy jsou tedy příslušná osoba, čas, číslo, způsob, případně vid, nebo jiná požadovaná forma flexe v závislosti na typu jazyka. Tyto formy volíme na základě příslušného paradigmatu. Zároveň vlivem flexe nedochází k transpozici čili k slovnědruhovým přechodům, nedochází tedy k modifikaci slova na sémantické rovině (jako je tomu ve většině případů u procesu derivace). Dochází ke změně pouze na rovině morfologické a sémantická rovina zůstává zachována. Tyto procesy lze ilustrovat například na italském lexému, slovesu *cantare* (zpívat), ke kterému se skrze derivační proces připojí sufix – *icchiare*: Dojde k vytvoření nového lexému *canticchiare* (prozpěvovat si), nedochází zde ke změně slovního druhu ani morfologických kategorií, pouze

k sémantickému rozdílu. Oproti tomu příklad slovesné flexe u téhož slovesa *cantare* bude následující: sloveso se ohýbá podle konjugace sloves první třídy (*-are*), pokud bude požadovaná forma plurál první osoby, přítomného času, indikativu, po připojení odpovídajícího flektivního sufixu – *iamo* bude odpovídající forma slovesa *cantiamo*. Pokud bude cílem flexe vytvořit singulár první osoby, přítomného času, indikativu po připojení odpovídajícího sufixu bude výsledná forma slovesa *canto*. Zde tedy při procesu flexe dochází ke změně morfologických kategorií, sémantická rovina je však stále stejná.

Flexe slouží k vyjadřování syntaktických vztahů v syntagmatech, morfologie a syntax jsou v tomto kontextu spjaty velmi úzkým vztahem (Adam, 2015, s. 9). V rámci zkoumání slovesné flexe a pojmu paradigmatu se tedy pohybujeme na pomezí obou těchto disciplín, do jaké míry flexi zkoumat ze syntaktického či morfologického hlediska je předmětem diskuse mnoha lingvistů.

Sloveso podléhající flexi je ve větě vždy realizováno prostřednictvím některého ze svých tvarů, který je definován právě za pomoci paradigmatu. Pokud konkrétní verbální formu v dané flexi zkoumáme izolovaně, dochází zde k příznačné synonymii či homonymii morfémů, což je další z příznačných charakteristik flektivních jazyků (Mareš, 2014, s. 36).

1.2 Flektivní hodnota, kategorie

Vlastnosti, které vykazují slova podléhající flexi velmi dobře vyjadřuje samotný termín „flektivní hodnota“, v originále *inflectional value* (Haspelmath-Sims, 2015, s. 102). V tomto kontextu mluvíme o konkrétním vyjádření hodnoty dané morfologické kategorie, mezi které patří náležitosti jako osoba, číslo, čas, rod, vid, slovesný způsob, Haspelmath-Sims do této kategorie řadí i perifrázi. Na základě těchto flektivních hodnot se slovesa sdružují do tzv. „flektivních kategorií“ (v originále *inflectional features*) pomocí kterých jsou následně vyděleny jednotlivá paradigmata.

Flektivní kategorie pak definují takto: „Dvě hodnoty patří do téže kategorie, jestliže sdílejí sémantickou (či, obecněji, funkční) vlastnost a vzájemně se vylučují.“ (Haspelmath-Sims, 2015, s. 102-103).

Jak již bylo řečeno výše, pod kategorií rozumíme například kategorii osoby, konkrétní vyjádření je poté osoba první, druhá, třetí atd. V jedné buňce paradigmatu tedy nemůžou být dvě navzájem vylučující se hodnoty (například první a druhá osoba).

1.2.1 Flektivní hodnota v rámci paradigmatu

Lexémy v daném paradigmatu tedy vždy sdílí určitou flektivní kategorii, jinak by v daném paradigmatu nemohly figurovat pospolu. U sloves lze tuto náležitost velmi dobře ilustrovat například na flektivní kategorii slovesného způsobu a času– všechny lexémy v daném paradigmatu sdílí tutéž flektivní kategorii, kterou je tedy míněný slovesný způsob v daném čase, na jehož základě může být paradigma vyděleno. Například paradigma zachycující flexi slovesa *dormire*, slovesného způsobu indikativu, přítomného času, je zachyceno níže. Každý z lexémů sdílí totožnou flektivní kategorii slovesného času a způsobu, lexémy řazené do sloupců sdílejí i kategorii čísla, v řádcích pak kategorii osoby.

	singolare	plurale
1	dorm-o	dorm-i-amo
2	dorm-i	dorm-i-te
3	dorm-e	dorm-o-no

Tabulka 1. Paradigma slovesa *dormire*

1.3 Flektivní třída

Dalším neméně důležitým pojmem je pojem *flektivní třída*. Většina jazyků má určitý počet flektivních tříd, v některých jazycích jsou velmi početné (typický znak pro většinu indoevropských jazyků), v některých jsou naopak méně prominentní, přestože se jedná o jazyky s poměrně komplexním morfologickým systémem (Haspelmath-Sims, 2015, s. 180, uvádějí jazyky jako turečtina, kečujština či tamilština).

Flektivní třídu lze definovat jako třídu lexémů, které se ohýbají (podléhají deklinaci či konjugaci) stejným způsobem. Pokud různé lexémy vykazují různé flektivní alomorfy, patří tedy i do odlišných flektivních tříd. Flektivní třída je tak množina paradigmat, která vykazují stejný flektivní vzorec, přičemž mohou být velice rozsáhlé či naopak obsahovat lexémů pouze několik (Haspelmath-Sims, 2015, s. 180).

V italském jazyce rozlišujeme tři flektivní třídy (*classi flessive*) vydělené na základě kmenové samohlásky infinitivu: první třída – *are*, druhá třída – *ere*, třetí třída – *ire*.

Kmenová samohláska, v it. terminologii *vocale tematica*, která u sloves pravidelných určuje jejich příslušnost do jednotlivých flektivních tříd, tvoří součást tzv. *tema verbale*. *Tema verbale* je tedy tvořeno kořenem slova, v případě slovesa mluvíme o tzv. *radice verbale*, ke kterému se

připojuje již výše zmiňovaná *vocale tematica*. Pro vyjádření mluvnických kategorií v rámci slovesné flexe je k *radice verbale* připojen flektivní sufix jehož součástí tvoří i *vocale tematica*.

Pro ilustraci vezměme například italské sloveso *dirigere* (řídít, vést). Podle výše zmíněných charakteristik pro jeho tvar *dirigete* platí následující: *vocale tematica* je tvořena samohláskou – *e-*, *radice verbale* je *dirig-*, *tema verbale* je *dirige-* a flektivní sufix *-te*, který vyjadřuje příslušné flektivní kategorie, konkrétně tedy druhou osobu plurálu přítomného času indikativu.

Řazení slov do flektivních tříd podléhá určitým kritériím napříč různými lingvistickými disciplínami, neomezuje se tedy pouze na morfologické hledisko a tato kritéria se vzájemně prolínají.

1.3.1 Vymezení flektivních tříd

Kromě morfologických aspektů (např. závislost na derivačním vzorci) mohou být rozlišovacími kritérii dále kritéria fonologická či sémantická, např. rozlišení životnosti, tranzitivity (Haspelmath-Sims, 2015, s. 181). Morfologicko-fonologické hledisko je třeba zohlednit zejména u konjugace sloves nepravidelných – v tomto případě se konjugace neřídí podle vydělených flektivních tříd, ale je ovlivněna výše uvedenými náležitostmi. Kromě připojení flektivního sufixu dochází při konjugaci k hláskovým změnám přímo v kořeni lexému. Pohledy na tento jev se v lingvistické sféře různí. Například V. Pirrelli (2000, s. 6-7) odhlíží od kritérií fonologických či diachronních – nahlíží na problematiku flexe italských sloves převážně z hlediska morfologického, kdy vyvozuje původ hláskových změn a závislostí mezi jednotlivými slovesy čistě z jejich paradigmatických vzorců.

Pokud se tedy na problematiku podíváme z čistě morfologického hlediska, kategorizace lexémů do příslušných flektivních tříd by nebyla možná bez existence paradigmatických struktur. Tento fenomén rozeberu v následující kapitole.

2 Paradigma

2.1 Definice pojmu

Samotný pojem „paradigma“ ve své podstatě znamená vzor či model. V následujících odstavcích nastíním vývoj pojmu a předložím několik definic vycházejících především ze současných lingvistických publikací zahraničních autorů, kteří se tímto fenoménem zabývají. Dále poukážu na rozdíl mezi paradigmatickými a syntagmatickými vztahy a následně se pokusím blíže definovat vztah mezi slovesem a jednotlivými paradigmatickými strukturami.

S konceptem paradigmatu pracoval již švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure, vztahy mezi jednotlivými jazykovými znaky označoval jako asociativní. Samotný termín „paradigma“ uvede o pár desetiletí později dánský lingvista Louis Hjelmslev, který byl rovněž jako Saussure jedním z nejvýznamnějších představitelů strukturalistické školy. V současnosti je pojem paradigmatu užíván nejčastěji v souvislosti s flexí (oproti tomu F. Saussure paradigmatické vztahy asocioval i s procesy jako derivace).

V současném lingvistickém kontextu jednotlivé paradigmatické struktury určují vztahy mezi lingvistickými jednotkami, přičemž tyto jednotky jsou ve vzájemném kontrastu, ale mohou být za určitých okolností navzájem substituovány (oproti tomu ve vztahu syntagmatickém se jednotky postupně řetězí).

Tato charakteristika odpovídá i definici paradigmatických vztahů, kterou předkládá E. Ježek (2005, s. 161):

„La relazione paradigmatica è il rapporto esistente tra le parole che possono essere sostituite una all'altra in una stessa posizione sintagmatica.“

Z této definice je zároveň jasné, že nelze oddělit vztahy paradigmatické a syntagmatické, jelikož jsou spjaty velice úzkým vztahem, na což bylo poukázáno rovněž v předchozích kapitolách.

Problematikou daného tématu se zabývá i V. Pirrelli (2000, s. 106), jehož definice paradigmatu je následující:

„Si ricordi, innanzitutto, che il paradigma presuppone uno schema chiuso di opposizioni grammaticali quali prima, seconda e terza persona oppure singolare e plurale, maschile e femminile ecc. Queste opposizioni si combinano in vari modi come righe e colonne di una tabella multi-dimensionale. Ciascun incrocio possibile in questa tabella individua una cella del paradigma.“

Paradigma je tedy uzavřené schéma ve formě tabulky, jejíž každá buňka má svůj jedinečný význam (viz příklad paradigmatu slovesa *dormire* v oddíle 1.2).

V buňce takového paradigmatu se nachází konkrétní slovní tvar daného lexému, který má svou danou strukturu podstatnou pro realizaci flexe (pokud se nejedná o defektivní paradigma a buňka tudíž není zaplněna). Tato struktura se sestává z báze a kořene, tyto dva pojmy jsou v souvislosti se slovesnou flexí klíčové – pokud to paradigma vyžaduje, k bázi se připojuje flektivní sufix odpovídající dané konjugaci. Báze bývá také často označována jako kmen a může korespondovat s kořenem slova, ale nejedná se o nutné pravidlo. Kořen slova tvoří vždy součást báze, a to tedy takovou, kterou nelze již dále analyzovat na konstituentní morfémy (Haspelmath-Sims, 2015, s. 38). Tento kořen musí být asociován s právě s jedním konkrétním lexémem. Pokud mají různé lexémy stejný kořen, mohou se z morfologického hlediska chovat odlišným způsobem, a tudíž i odlišně figurovat v rámci paradigmatu. Tato náležitost platí i pro lexémy, které jsou fonologicky totožné, např. anglické sloveso *lie* (Stump, 2001, s. 43). V kontextu italských sloves se s tímto rysem však prakticky nesetkáváme.

Z následujících poznatků lze vyvodit, že lexémy se v paradigmatu chovají určitým způsobem. Pokud budeme zkoumat paradigma sloves s pravidelnou flexí, jeho struktura bude rovněž pravidelná: každé buňce odpovídá jeden příslušný tvar. Pokud má sloveso flexi nepravidelnou, promítne se daná náležitost i do podoby jeho paradigmatu. Na základě těchto nepravidelností lze paradigmatata rozdělit do jednotlivých kategorií: v italském jazyce se jedná o paradigma defektivní, redundantní a o synkretismus. Tyto zmíněné typy paradigmat rozeberu podrobněji v následující podkapitole.

2.2 Typy paradigmat

U většiny jazyků s flektivní charakteristikou je možné vytvořit obecné, abstraktní schéma vhodné pro všechna pravidelná slovesa spadající do příslušného jazykového systému. Tuto náležitost lze aplikovat rovněž pro italský jazyk. Níže v *tabulce II* je uvedeno paradigmatické schéma V. Pirrelliho aplikovatelné na všechna italská pravidelná slovesa spadající pod první a druhou konjugaci (*-are*, *-ere*), které se v závislosti na dané třídě ohýbají stejným způsobem, jak již bylo předesláno v kapitole 1.2.

Zároveň u těchto sloves nedochází při procesu flexe ke změně v kořeni slova či ke změně v rámci sufixu, který by poté neodpovídal flektivnímu vzorci sloves pravidelných a který slovesu náleží dle dané konjugace.

	PRES IND	PASS REM	FUTURO	PRES COND	IMPF IND
1S	B ₁ -o	B ₁ -vt-i	B ₁ -er-o	B ₁ -er-vt-i	B ₁ -av-o
2S	B ₁ -i	B ₁ -vt-sti	B ₁ -er-vt-i	B ₁ -er-vt-sti	B ₁ -av-i
3S	B ₁ -vt	B ₁ -{vt,o}	B ₁ -er-vt	B ₁ -er-vt-bbe	B ₁ -av-vt
1P	B ₁ -jamo	B ₁ -vt-mmo	B ₁ -er-e-mo	B ₁ -er-vt-mmo	B ₁ -av-vt-mo
2P	B ₁ -vt-te	B ₁ -vt-ste	B ₁ -er-e-te	B ₁ -er-vt-ste	B ₁ -av-vt-te
3P	B ₁ -{vt,o}-no	B ₁ -vt-rono	B ₁ -er-vt-ngo	B ₁ -er-vt-bbero	B ₁ -av-vt-no

Tabulka 2. Paradigmatické schéma italských pravidelných sloves (Pirrelli, 2000, s.24)

„B₁“ značí bázi ke které se připojuje příslušný flektivní sufix, v tomto případě shodná s kořenem daného slovesa. „Vt“ je označení pro *vocale tematica*, která může nabývat různých hodnot dle konkrétního oddílu paradigmatu.

Pokud paradigma aplikujeme kupříkladu na pravidelné italské sloveso *ascoltare*, spadající pod konjugaci sloves první třídy – *are*, vt se projeví jako samohláska „a“. V případě přítomného času indikativu a všech dalších zde uvedených, pouze u přítomného kondicionálu nabývá podoby samohlásky „e“. Paradigma lze tedy pojmout na velmi obecné rovině, můžou se zde ovšem vyskytnout drobné odchylky – zde v podobě změn projevujících se v kmenové samohlásce, tudíž schéma není bezpodmínečně univerzální a pro správnou konjugaci je nutné aplikovat určitou znalost systému slovesné flexe v italském jazyce. I z tohoto důvodu je obtížné zařadit do schématu pravidelná slovesa spadající pod konjugaci třetí třídy.

Kromě těchto obecných paradigmatických schémat lze paradigma rozdělit do příslušných subparadigmat, která mohou nést své zcela specifické charakteristiky, které podrobněji popíšu v následujících odstavcích.

Jak již bylo řečeno výše, v italském systému slovesné flexe lze vydělit subparadigmata do vícero různých kategorií. Pokud pomineme paradigmatická schémata sloves pravidelných, otevírá se zde celá nová kategorie. Rozdělení těchto paradigmat je provedeno na základě způsobu, dle kterého dané lexémy podléhají flexi a zároveň se tímto způsobem odlišují od flektivního vzorce, který vykazují lexémy s flexí pravidelnou. U těchto odchylek od pravidelné flexe rozlišujeme defektivní paradigma, kterým se budu v kontextu defektivních sloves podrobněji zabývat v dalších kapitolách, dále synkretismus a tzv. „redundantní“ paradigma (v it. *sovrabbondante*). Se dvěma posledně zmíněnými se setkáme v kontextu italské slovesné

flexe poměrně často, oproti tomu defektivní paradigma je vzhledem ke své povaze spíše okrajově se vyskytujícím fenoménem.

2.2.1 Synkretismus

Synkretismus se vyznačuje přítomností stejných forem pro různé buňky v rámci jednoho paradigmatu. Jedná se o zcela identické formy daného lexému, tj. homonyma a zároveň tyto formy v paradigmatu současně realizují dvě nebo více různých flektivních hodnot (Haspelmath-Sims, 2015, s. 196). Tímto se tedy zpravidla odlišuje od paradigmatu zachycující flexi pravidelnou, ve kterém je každá jednotlivá buňka asociována s konkrétními flektivními hodnotami, jejichž množiny se v žádné buňce neshodují.

V italštině se se synkretickými formami v paradigmatu setkáme nejčastěji u slovesného způsobu konjunktivu, konkrétně se s nimi setkáváme v singuláru první a druhé a třetí osoby. Tato náležitost se týká konjunktivu přítomného, imperfekta, minulého i trapassata, tedy konjunktivu ve všech jeho možných formách, co se jednotlivých časů týče. Konkrétní příklad takového paradigmatu, ve kterém se vyskytují identické formy a jedná se tedy o synkretismus, lze uvést pro ilustraci u slovesa *piacere* a jeho forem konjunktivu přítomného, viz tabulka níže. Zde se setkáváme se třemi identickými formami u první, druhé a třetí osoby singuláru, tento flektivní vzorec se opakuje rovněž u převážné většiny dalších sloves a jejich forem konjunktivu přítomného.

	singolare	plurale
1	<i>piaccia</i>	piacciamo
2	<i>piaccia</i>	piacciate
3	<i>piaccia</i>	piacciano

Tabulka 3. Paradigmatické schéma slovesa *piacere*

Z tohoto flektivního vzorce lze vyloučit některá z defektivních sloves, u kterých konjunktiv přítomný není realizovatelný z různých důvodů, kterým se budu konkrétněji věnovat v dalších částech této bakalářské práce (jedná se zpravidla o slovesa neosobní, např. sloveso *licere* v českém překladu „být dovolen“). V tomto kontextu však může být místy problematické vyčlenit defektivní slovesa dle terminologie a určit, zda se jedná skutečně o sloveso defektivní či nikoli. Tato klasifikace bude rovněž předmětem mého zkoumání v následujících kapitolách.

2.2.2 Redundantní paradigma

Další odchylku od systému pravidelné flexe představuje to, co zde budeme nazývat redundantní paradigma, u kterého stejně jako u defektivního paradigmatu dochází k narušení pravidelné struktury paradigmatu a to tím, že jednu buňku nerealizuje jen jedna jediná forma daného lexému, jak je tomu normou u sloves s flexí pravidelnou. Zde tato jediná forma zcela chybí, oproti tomu u redundantního paradigmatu jedné buňce odpovídají formy dvě či více. V kontextu italské slovesné flexe se s tímto typem paradigmatu setkáme nejčastěji u forem *passata remota*, kde je tato existence vícero tvarů způsobena historickými důvody a postupným jazykovým vývojem. Příklad takového paradigmatu lze ilustrovat na slovese *dare* u jeho forem *passata remota*, na které odkazuje Tabulka 4 uvedena níže. Zde se setkáváme se dvěma formami u první osoby singuláru, třetí osoby singuláru a třetí osoby plurálu.

	singolare	plurale
1	<i>diedi/detti</i>	demmo
2	desti	deste
3	<i>diede/dette</i>	<i>diedero/dettero</i>

Tabulka 4. Paradigmatické schéma slovesa *dare*

Některá slovesa ve svých tvarech *passata remota* obsahují mnohdy formy i tři, tato náležitost se vyskytuje například u slovesa *bere*, které nabízí tři různé tvary pro první a třetí osobu singuláru a třetí osobu plurálu. Paradigmatické schéma slovesa *bere* u jeho forem *passata remota* je uvedeno v Tabulce 5. V italském jazyce se však nesetkáme se slovesem, které by mělo ve svém redundantním paradigmatu více než tři formy.

	singolare	plurale
1	<i>bevvi/bevei/bevetti</i>	bevemmo
2	bevesti	beveste
3	<i>bevve/bevé/bevette</i>	<i>bevvero/beverono/bevettero</i>

Tabulka 5. Paradigmatické schéma slovesa *bere*

2.2.3 Defektivní paradigma

Posledním typem paradigmatu, které uvedu v této kapitole, je již zmiňované defektivní paradigma, které je asociováno s defektivními slovesy. Jak již bylo řečeno, u defektivního paradigmatu dochází k jevu, kdy buňka paradigmatu nemá žádnou formální realizaci, jelikož v takovémto typu paradigmatu daná forma není přítomná.

Pro příklad takového defektivního paradigmatu lze uvést defektivní sloveso *aggradare* a jeho paradigma v rámci slovesného způsobu indikativu, přítomného času. Toto paradigma je znázorněno v Tab. 5. Zde formy pro první a druhou osobu singuláru, stejně jako pro první, druhou a třetí osobu plurálu zcela chybí. Jedná se o určitý lingvistický paradox – chybějící formy daného slovesa lze teoreticky vytvořit a předpovědět, aplikujeme-li flektivní vzorec zdánlivě vhodný pro dané sloveso dle jeho kmenové samohlásky infinitivu, fonologických kritérií apod.

Například u zmíněného slovesa *aggradare* (do češtiny přeloženo jako *být libo*) by se nabízela konjugace dle sloves první třídy (*-are*), jak si lze povšimnout u třetí osoby singuláru. V praxi jazyka se však tyto formy nevyskytují a rodilí mluvčí je nepoužívají, jak lze ověřit i v jazykových korpusech. Pouhé vytvoření těchto forem je pro mluvčí nepřirozené a problematické z důvodů syntaktických, fonetických, či jiných, které budou analyzovány v následujících kapitolách.

	singolare	plurale
1	-	-
2	-	-
3	aggrada	-

Tabulka 5. Paradigmatické schéma slovesa *aggradare*

V širším kontextu je nutné zmínit, že přítomnost defektivních paradigmat se neomezuje pouze na italský jazyk, ale objevuje se u většiny jazyků s flektivní charakteristikou, ať už méně či více výraznou. Defektivnost a konkrétně její vztah k paradigmatickým závislostem, v rámci různých jazyků (například angličtiny, ruštiny, španělštiny a dalších) popisuje například Hansson (1999), Albright (2003), Sims (2006), Daland et al. (2007) a studie v Baerman et al. (2010), jak poukazuje Hapelmath-Sims (2015, s. 207).

Jak již bylo předesláno, důvody absence dané formy v defektivním paradigmatu mohou být různé. Andrea Sims (2006, s. 16) vyděluje tři základní kategorie, které se vážou k existenci defektivních paradigmat. Příčiny rozděluje na sémantické, dále poukazuje na fonetické restriky či na zcela nevysvětlitelné případy defektivnosti. Toto rozdělení je však velmi obecné, ne všichni lingvisté zabývající se defektivitou se na něm shodují a může se lišit v závislosti na konkrétním jazykovém systému. Je tedy pravděpodobné, že v kontextu italského jazyka lze vydělit vícero typů či důvodů stojících za existencí defektivních paradigmat, zmíněná problematika bude rovněž předmětem dalšího zkoumání v rámci této bakalářské práce.

Pro toto zkoumání je nezbytné určité vydělení defektivních sloves a jejich definice. V následující kapitole tedy nabídnu přehled dostupných definic defektivnosti dle lingvistů zabývajících se tímto tématem a budu se rovněž odkazovat na některé z již výše zmíněných autorů a na jejich studie.

3 Pojem defektivity, přehled definic

Jev defektivity, jak jsme viděli v předcházející kapitole, je nedílně spjat s pojmem defektivního paradigmatu. Lze jednoduše říci, že sloveso považujeme za defektivní, pokud jsou některé z buněk jeho paradigmatu neobsazené určitým konkrétním tvarem, který bychom zde očekávali. Tato intuitivní definice ovšem naráží na řadu překážek, které budou rozebrány v následující podkapitole.

3.1 Problematika definice

Přesná a jednoznačná definice defektivity může být problematická z následujících důvodů: fenomén se vyskytuje v rámci mnoha jazyků s flektivní charakteristikou, tudíž se jedná o velmi otevřený pojem a místy se zdá problematické vymezit jeho přesné hranice.

Při definici defektivity je tedy nezbytné vzít v úvahu strukturu konkrétního jazyka, v rámci kterého je defektivita zkoumána, nebo, je-li formulován obecnější rámec definice, skupinu jazyků s podobnou morfologickou a syntaktickou strukturou. Z těchto důvodů je tedy velmi problematické formulovat definici obecnějšího rázu, a proto lingvisté často uvádějí vícero souvisejících definicí za účelem přesnějšího vymezení dané problematiky. Na nutné vztahování defektivity ke struktuře konkrétního jazyka poukazuje rovněž Simsová (2006, s. 7):

„A paradigm cannot have an empty cell if there is no language-internal basis for the relevant cell existing in the first place. Only properties which are normally expressed for a particular lexical class can “go missing”. Thus, the expectation against which the definition is set is tightly constrained by the (prevalent) structures of the language.“

Tedy nelze defektivitu vztahovat k jevu, který není obsažen ve vlastní struktuře zkoumaného jazyka.

Další komplikací je problematika perifráze v kontextu verbální flexe. Otázkou je, zda vnímat užití perifráze jako kompenzaci chybějících forem v defektivním paradigmatu či jako plnohodnotnou součást paradigmatu jako takového, což může být i jedním z rozhodujících kritérií, zda sloveso považovat za defektivní či nikoli, nebo se zde nabízí odlišit je určitým způsobem od dalších defektivních sloves, která se v kontextu perifráze nevyskytují. Problematika perifráze zároveň přesahuje do syntaxe, tudíž při jejím zkoumání nelze aplikovat pouze morfologické hledisko.

Konkrétní problém může rovněž představovat prakticky nulové (či zcela výjimečné) použití dané formy slovesa v mluveném jazyce (nejčastěji ze sémantických důvodů) a zároveň

její možné použití např. v uměleckých textech, ve formě metaforického vyjádření dané skutečnosti (např. meteorologická slovesa a jejich použití v první osobě singuláru, které odporuje sémantickým hlediskům, ale je možné se s ním setkat ve výjimečných případech). Lze pak takové sloveso považovat za defektivní? Pokud budeme vycházet z korpusových údajů a vezmeme v úvahu absolutní frekvenci výskytu konkrétní realizace daného lexému, je nezbytné vzít v úvahu celý kontext, tj. analyzovat jeho paradigmatickou strukturu, jak podotýká i Andrea Sims (2015, s. 16):

„...The important metric for identifying defectiveness is the number of attestations in the context of expectations, rather than the number of attestations in isolation.“

To znamená, že frekvence samotná není vždy dostatečným ukazatelem pro definici defektivnosti. Takové sloveso se může vyskytnout v určitých kontextech v důsledku nejistoty mluvčích, nebo v různých uměleckých textech, tento výskyt však není důkazem, že se nejedná o defektivní sloveso.

3.2 Přehled definic

V této podkapitole nabídnu vybraný přehled dostupných definic defektivnosti dle lingvistů zabývajících se danou problematikou a následně ověřím, zda lze danou definici teoreticky aplikovat na systém italských sloves a vymezit v této oblasti kategorii sloves defektivních. Uvedu především definice, které se objevují v publikacích, ze kterých nejčastěji vycházím při průzkumu defektivnosti a považuji je proto za nejvíce přínosné.

3.2.1 Definice defektivnosti dle A. Sims

A. Sims, která se zabývá defektivitou v řadě svých publikací a lze ji považovat za jednu z největších odbornic na dané téma, předkládá následující definice vztahující se k neobsazené buňce v paradigmatu. První, níže uvedená definice, je velmi obecná a je vztažena spíše k defektivnímu paradigmatu jako struktuře, než k lexému a jeho konkrétním charakteristikám. Lze ji aplikovat na různé slovní druhy, je vhodná tedy i pro definici defektivnosti v kontextu sloves, konkrétně ji lze vztáhnout i na systém italských sloves. A. Sims zde však naráží na jev perifráze a lexémy, u kterých se nabízí její použití, z definice v tomto případě vylučuje. Zároveň zde nahlíží na perifrázi spíše z morfologického než ze syntaktického hlediska.

„Definition of a paradigmatic gap: For a lexeme belonging to lexical class C, a paradigmatic gap exists if no synthetic or morphological periphrastic form is used to express a set of inflectional properties I, when the language normally has a form expressing I for lexemes in class C. Any otherwise well-formed syntactic structure into which a hypothetical form is placed crashes (Sims, 2006, s. 7).“

Jinými slovy, pokud pro lexém spadající pod slovní druh „C“ neexistuje žádná formální realizace jeho flektivních hodnot „I“ syntetickou formou či prostřednictvím perifráze a u jiných lexémů ve stejné kategorii slovního druhu „C“ je tato realizace „I“ v rámci paradigmatu možná, buňka paradigmatu zůstává prázdná a nedochází k jejímu zaplnění, zároveň na lexém nelze aplikovat žádnou jinou funkční paradigmatickou strukturu a v syntaktickém kontextu produkuje agramatické a nelogické formy.

Úplnější a komplexnější definici defektivní nabíží A. Sims ve své novější publikaci *Inflectional defectiveness* (2015, s. 106). V této publikaci se mimo jiné hlouběji zabývá i již zmiňovaným fenoménem perifráze a specifiky jeho definice na pomezí morfologie a syntaxe. Tato níže uvedená definice je vztažena přímo k fenoménu defektivní v kontextu flexe, neomezuje se tedy pouze na paradigma jakožto strukturu.

A working definition of inflectional defectiveness

- a. IF there exists a set of morphosyntactic and/or morphosemantic feature values F that is well-defined and morphologically encoded for at least one lexeme belonging to part of speech C;*
- b. AND IF there exists a well-formed syntactic structure S that requires F in combination with some lexeme L belonging to C;*
- c. BUT any form of L_C that is inserted into S produces an ungrammatical construction;*
- d. THEN the paradigm cell defined by $(L_C, [F])$ is defective.*

Pokud bychom danou definici aplikovali na slovní druh sloves (v definici označeno jako C), v případě bodu a lze mluvit o jednotlivých flektivních kategoriích vydělených na základě flektivních hodnot F, tj. konkrétními realizacemi morfologických kategorií. Pokud lze teoreticky sloveso, tj. lexém L, zařadit do určité flektivní kategorie s daným paradigmatickým vzorcem, ale v syntaktickém kontextu S produkuje agramatické konstrukce, lze buňku paradigmatu slovesa L označit jako defektivní. Dle definice daný syntaktický kontext vyžaduje lexém „L“, tudíž v tomto případě neoperujeme s možností perifráze. Z předložené definice

vyplývá, že takové sloveso, kterému buňka náleží, má na základě výše uvedených charakteristik defektivní povahu, tudíž jej můžeme označit jako defektivní. Takto konstruovanou definici lze tedy aplikovat i na italská slovesa a vycházet z ní při dalším zkoumání italských defektivních sloves.

Funkčnost výše uvedené definice můžeme ověřit např. na slovese *dirimere* (v českém překladu: vyřešit, rozřešit). Níže je uveden mnou navržený příklad užití slovesa v kontextu.

1) **Il presidente ha dirimuto le controversie.*

Dané sloveso *dirimere* nemá přičestí minulé, syntaktický kontext vyžaduje jeho použití, ale věta je nefunkční a agramatická – dané sloveso lze klasifikovat jako defektivní.

3.2.2 Definice defektivity dle G. Stumpa

Nepravidelnosti v paradigmatických strukturách ve formě synkretismu, redundance a defektivita rozebírá rovněž Gregory Stump ve své publikaci *Inflectional paradigms*. Ta pojednává primárně o paradigmatických strukturách v kontextu flexe s důrazem na ne vždy korespondující obsah a formu dané struktury. G. Stump (2009, s. 157) v rámci výzkumu zohledňuje syntaktický i morfologický náhled na danou problematiku. V publikaci je uvedena následující definice defektivity:

„In the most general sense, defectiveness is the characteristic of an inflectional paradigm that is exceptional because one or more of its cells lack any realization.“

Dále doplňuje: *„Defectiveness is observed by comparing the paradigms of distinct members of the same syntactic category; the number of realized cells in a defective paradigm falls short of the norm.“*

Oproti definici A. Sims z výše uvedených definic není příliš jasné, zda Stump považuje za defektivní i slovesa, která i přes absenci dané formy nabízejí způsob jejich realizace v rámci daného paradigmatu prostřednictvím perifráze. Zároveň Stump neoperuje se syntaktickým kontextem a nahlíží na problematiku defektivity čistě z morfologického hlediska, defektivita je zde uvedena jako charakteristika paradigmatu jako celku. V definici nefiguruje pojem lexému a není v ní odkazováno na jeho konkrétní realizace v rámci paradigmatu.

3.2.3 Další definice defektivní

P. Matthews (2007, s. 89) přiřazuje ve slovníku pojmů z lingvistiky k heslu „defective“ následující definici:

„A defective word is one whose paradigm is incomplete in comparison with others of the major class that it belongs to.“

Definice je stručná, jelikož se jedná primárně o slovníkové heslo, je však v porovnání s ostatními zde uvedenými velice nejednoznačná. Pojem „major class“ může odkazovat na kategorii slovního druhu, ale není blíže specifikován, bližší definici by vyžadoval i pojem „incomplete“.

Další definici defektivní předkládá M. Mithun (2010, s. 148):

„Defectiveness is by definition irregularity: unexpected gaps in what should be regular patterns“.

Definice je opět poměrně stručná, pozornost si zde zasluhuje především užitý termín „unexpected gaps“. Ten může odkazovat jak na morfologický, tak na syntaktický kontext: například na nejistotu mluvčích.

O defektivitě se zmiňuje i V. Pirrelli (2000, s. 106):

„(...) non vuol dire che ogni verbo italiano presenta necessariamente una voce per ciascuna delle celle del suo paradigma. Ma la tendenza è certamente questa e un verbo che non la rispetti è percepito come grammaticalmente difettivo.“

Jako jediná z výše uvedených definic je definice V. Pirrelliho vztažena konkrétně k defektivním slovesům v italštině. Termín „grammaticalmente difettivo“ odkazuje na syntaktický kontext. Zároveň definice zohledňuje i morfologické hledisko: paradigma, které má zaplněné všechny buňky je v kontextu italské verbální flexe běžnou normou a slovesa, která se od této normy odchylojí, tedy považujeme za defektivní. Odchytkou od běžné normy zde rozumíme nezaplňenou buňku paradigmatu (jako např. v paradigmatu uvedeném v oddílu 2.3 pojednávající o defektivních paradigmatech).

3.3 Syntéza definic

Pokud bychom udělali syntézu všech výše uvedených definic, všechny se shodují v tom, že defektivita je ze své podstaty nepravidelnost, kterou definujeme tak, že porovnáme daný

případ s dalšími lexémy, které se vyskytují ve stejné situaci. Tato situace může představovat konkrétní pozici lexému v buňce paradigmatu, nebo zapojení lexému v daném syntaktickém kontextu.

Pokud narazíme na absenci dané formy a syntaktický kontext vyžaduje její použití, mluvčí si logicky musí zvolit řešení situace: to může být kompenzační perifráze, vezměme pro ilustraci příklad uvedený v kapitole 3.2.1:

1) **Il presidente ha dirimuto le controversie.*

Pro kompenzaci nefunkční konstrukce se nabízí použití infinitivu daného slovesa v kombinaci se slovesem „*riuscire*“. Níže uvedené kompenzační řešení bylo pro účely této bakalářské práce poskytnuto rodilým mluvčím. Není však vyloučeno použití jiného vhodného slovesa, které vyhovuje syntaktickému kontextu.

2) *Il presidente è riuscito a dirimere le controversie.*

Dalším řešením by mohla být volba jiného slovesa, které má pravidelnou paradigmatickou strukturu, a tedy i přičestí minulé. Tato kompenzační řešení mohou vysvětlovat, proč má řada defektivních sloves výrazně nižší frekvenci použití, nebo se stala archaickými. Tato charakteristika se logicky vztahuje spíše na slovesa, která jsou defektivní z důvodu absence přičestí minulého, než na slovesa neosobní (v it. *verbi impersonali*).

Defektivita je komplexní téma, tudíž každá obecněji formulovaná definice nedokáže postihnout všechny aspekty problematiky (perifráze, konflikt morfologického a syntaktického hlediska atd.). Zároveň se jedná o fenomén vyskytující se napříč všemi jazykovými systémy, tudíž při vytváření univerzální definice je bližší specifikace často nežádoucí, jelikož defektivita závisí na konkrétní syntaktické a morfologické struktuře daného jazyka a podle těchto kritérií se v daném jazykovém systému projevuje – tudíž, co je defektivním rysem v jednom jazyce, může být běžným fenoménem v jazyce druhém.

Výše uvedené definice budou sloužit jako výchozí bod k bližšímu identifikování a rozboru defektivních sloves v italském jazyce. Jak již bylo zmíněno, tyto definice ze své podstaty nemohou poskytnout univerzální postup k jednoznačnému určení defektivních sloves.

Při určování a bližší analýze paradigmat konkrétních defektivních sloves budu vycházet z uvedených kritérií obsažených v definicích zmíněných výše, případy však budu rozebírat individuálně a pokusím se rovněž identifikovat původ jejich defektivity. V této klasifikaci budou rovněž nápomocné tradiční italské slovníky a gramatiky. Jejich přehled bude rozebrán v následující kapitole, společně s průzkumem, do jaké míry s defektivitou pracují.

4 Defektivní slovesa – přehled zdrojů

4.1 Metoda

Za účelem bližší analýzy a určení typologie defektivních sloves je nutné vycházet z přehledů, které nám poskytnou základní seznam sloves, jež lze klasifikovat jako defektivní. Za pomoci dostupných dat se pokusím sestavit ucelený seznam, který by pokryl defektivní slovesa v italštině a pokusím se je rozdělit podle typu jejich defektivnosti. Toto rozdělení provedu rovněž na základě definic uvedených v předchozích kapitolách a na základě dalších dříve zmíněných aspektů (tj. jak vypadá konkrétní defektivní paradigma, které formy v něm chybí, zda se nabízí použití perifráze, atd.).

K sběru výchozích dat mi budou sloužit tradiční gramatiky, encyklopedie i nejrůznější elektronické zdroje zabývající se italským jazykem. Jelikož se jedná o téma, které není dostatečně prozkoumáno v kontextu italského jazyka, bude potřeba vycházet z vícero různých zdrojů, porovnat data a následně udělat syntézu, ze které vzejde výsledný seznam. Tento seznam poté podrobím bližšímu zkoumání a provedu klasifikaci defektivních sloves podle jejich typu, jak bylo již zmíněno výše. Zároveň budu ověřovat správnost informací za pomoci jazykových korpusů, jako např. CODIS, nebo SCRIPTA, které ukazují použití slov v jejich přirozeném kontextu. České ekvivalenty zmíněných defektivních sloves uvedu v kapitole 5, která bude věnována typologii defektivních sloves.

4.2 Zdroje

V tradičních gramatikách najdeme o defektivních slovesech velmi málo zmínek, například *Grande grammatica italiana di consultazione* (Salvi, Renzi a Cardinaletti, 1991-2001) na defektivní slovesa neodkazuje ani v jednom vydání.

Co se týče českých autorů a publikací, Hamplová na slovesa neodkazuje jako na defektivní, ale v její publikaci *Stručná mluvnice italštiny* je najdeme pod heslem „neúplná a neosobní slovesa“ (Hamplová, 1995, s. 26).

Mezi neosobní slovesa řadí: *piovvere, piovigginare, nevicare, gelare, tuonare, lampeggiare, grandinare, imbrunire*. Dále *accadere, succedere, piacere, occorrere, bastare, convenire, sembrare, meritare*.

Některá z těchto sloves mohou stát i v osobní vazbě – v těchto případech nemůžeme označit všechna zde uvedená jako defektivní (*piacere, sembrare, meritare, convenire, bastare*).

Vezměme jako příklad sloveso *bastare* a jeho výskyt v přirozeném kontextu. Následující příklady jsou převzaty z jazykového korpusu CORIS. Slovo se v osobní vazbě chová následujícím způsobem:

1) *Io, evidentemente, non le basto.*¹

Analogickým způsobem se sloveso v osobní vazbě vyskytuje ve všech osobách i časech.

V neosobní vazbě sloveso v kontextu funguje následovně:

2) *Ma questa risposta non basta; sappiamo che un popolo può scegliere e mantenere un governo non libero.*²

Analogickým způsobem lze neosobní vazbu aplikovat na slovesný způsob konjunktivu, použít v třetí osobě čísla množného, ale nelze ji použít v první a druhé osobě singuláru a plurálu. Důvody defektivnosti jsou v tomto případě sémantické. Podobným způsobem se chovají i výše zmíněná slovesa *piacere*, *sembrare*, *meritare* a *convenire*.

Jako neúplná slovesa pak Hamplová klasifikuje: *addirsi*, *aggradare*, *fervere*, *lucere*, *prudere*, *rilucere*, *solere*, *urgere*, *vigere*.

Na webových stránkách online encyklopedie *Treccani*³ nalezneme poměrně rozsáhlý seznam sloves, která jsou označena jako defektivní. V tomto výčtu například chybí slovesa meteorologická, která uvádí Hamplová v kategorii „neosobní slovesa“. Naopak jsou zde uvedena slovesa archaická, která Hamplová v seznamu nezmiňuje.

Encyklopedie *Treccani* rozřazuje defektivní slovesa do následujících skupin:

- 1) Slovesa, která se stále používají v současné italštině, ale narazíme na ně spíše okrajově: *addirsi*, *aggradare*, *fallare*, *fèrvere*, *ostare*, *secèrnere*, *solére*.
- 2) Slovesa, kterým chybí přičestí minulé, netvoří složené časy a používají se výhradně ve třetí osobě a v infinitivu: *prùdere*, *ùrgere*, *vèrtere*, *vìgere*.
- 3) Slovesa, která netvoří přičestí minulé a složené časy: *competere*, *concernere*, *convergere*, *dirimere*, *discernere*, *esimere*, *incombere*, *inerire*, *soccombere*, *splendere*, *transigere*.

¹ Jazykový korpus CORIS [online].

² tamt.

³ *Treccani.it* [online].

- a. Slovesa, která netvoří přičestí minulé a složené časy, zároveň se používají převážně jako adjektivum/substantivum: *tàngere* a *delinquere* (*tangente*, *delinquente*). Setkáme se však u nich rovněž s formami pro třetí osobu singuláru a plurálu.
- b. Slovesa, u kterých se používá pouze přičestí minulé: *consumere* (*consunto*). U slovesa *consumere* se setkáme okrajově i s neúplným passatem remotem (1. a 3. osoba sg., 3. osoba pl.).

4) Slovesa, která lze označit jako archaická a to *ire*, *gire*, *licére*, *mólcere*, *récere*, *redire*, *rièdere*, *calére*, *lúcere*, *prostèrnere*.

Archaická slovesa by mohla představovat problematickou skupinu, co se týče analýzy jejich paradigmatu, která plyne z nízké frekvence jejich použití. U těchto sloves se nebudu zaměřovat na diachronní hledisko, zaměřím se spíše na podobu, v jaké s nimi pracujeme v současné době.

Elektronický zdroj *Grammatica-italiana.dossier*⁴ poskytuje abecední seznam, který není rozdělen do jednotlivých podskupin. Seznam je velmi podobný jako u *Treccani*. V porovnání se stránkou encyklopedie je více obsáhlý, ale chybí zde, stejně jako u předchozího výčtu, meteorologická slovesa.

Většina uvedených defektivních sloves patří mezi archaická slovesa užitá převážně ve starší literatuře (Dante, Cino da Pistoia, Petrarca atd.). Většině sloves chybí přičestí minulé, nebo se užívají pouze ve třetí osobě, případně jde o kombinaci obou těchto kritérií.

Uvedená defektivní slovesa ve výše zmíněném zdroji jsou následující: *addirsi*, *affarsi*, *aggradare*, *àngere*, *arrògere*, *aulire*, *beàre*, *calére*, *capére*, *còlere*, *compètere*, *concèrnere*, *delinquere*, *divedére*, *divèrgere*, *esimere*, *fallare*, *fèrvere*, *fièdere*, *fùlgere*, *fùngere*, *defùngere*, *gire*, *ire*, *licere*, *lúcere*, *mólcere*, *ostare*, *récere*, *rifulgere*, *rilúcere*, *sèrpere*, *solére*, *stridere*, *súggere*, *tàngere*, *tèpere*, *tralucere*, *túrgere*, *ùrgere*, *vèrtere*, *vìgere*.

Elektronický zdroj *oblique.it*⁵ je ze všech zde uvedených zdrojů nejobsáhlejší. Slovesa rozděluje na slovesa, která jsou v současné italštině řidce používaná a slovesa archaická, která se vyskytují převážně ve starší literatuře. Zdroj, stejně jako oba předchozí uvedené, nezmiňuje kategorii meteorologických sloves.

⁴ *Grammatica-italiana.dossier* [online].

⁵ *Oblique.it* [online].

Zdroj poskytuje následující výčet defektivních sloves: *addirsi, aggradare, ardire, atterrire, aulire, calere, consumere, constare, cernere, competere, concernere, convergere, delinquere, dirimere, discernere, divergere, esimere, espandere, fervere, fulgere, fungere, incombere, indulgere, scernere, spandere, stridere, suggerere, marcire, prudere, tangere, secernere, solere, urgere, vertere, vigere, soccombere*. Mezi nimi jsou dále uvedena slovesa archaická, jak bylo zmíněno výše: *capére, còlere, delinquere, esímere, espàndere, méscere, pèndere, permanére, rècere, risplèndere, soccòmbere, spàndere, transìgere*.

Po porovnání všech zdrojů lze zkonstatovat, že pokud zdroje nabízejí bližší rozdělení a specifikaci, nejčastěji defektivní slovesa rozdělují do dvou větších kategorií: slovesa archaická, převážně ze starší literatury a slovesa v současné italštině řídce používaná (viz výše uvedené seznamy *Treccani, Oblique*). Poté jsou ve výčtech přítomna neosobní slovesa, Hamplová uvádí v této kategorii i slovesa meteorologická. Dále jsou uvedena slovesa, kterým chybí přičestí minulé, či zvláštní kategorie, u kterých se slovesa používají pouze ve funkci adjektiva/substantiva, nebo různé kombinace zmíněných kritérií.

Jednotlivé zdroje se svým obsahem částečně překrývají a každý z nich uvádí mírně odlišný výčet. Je pravděpodobné, že v přehledu, který bude vytvořen v následujících oddílech, nebudou zahrnuta všechna existující defektivní slovesa právě z důvodu velkého množství ne zcela kompletních dostupných existujících zdrojů, ze kterých bude seznam vycházet a množství defektivních sloves jako takových. Dále z důvodu omezeného rozsahu této bakalářské práce, která se v rámci zkoumání defektivních sloves zabývá především synchronní situací, i přesto, že diachronní rozměr často u vybraných případů defektivních sloves jejich defektivitu vysvětluje.

Důkladný diachronní výzkum by byl časově i rozsahově příliš náročný a proto, jak bylo řečeno výše, je práce zaměřena především na situaci synchronní: cílem bude vytvořit ucelený přehled zahrnující co nejvíce defektivních sloves a jejich rozdělení do jednotlivých kategorií.

5 Typologie defektivních sloves v italštině

S cílem definice jednotlivých typů defektivních sloves budu vycházet z informací uvedených v předchozí kapitole, případně se odkazovat na kapitolu 3.

Identifikuji větší skupiny defektivních sloves – tyto skupiny mají shodné rysy, které nyní rozeberu a které stojí za jejich defektivitou, více či méně objasnitelnou. Některé skupiny se mohou ve svých charakteristikách překrývat. Konkrétním příkladem jsou defektivní slovesa bez přičestí minulého a jejich podskupina, kterou tvoří slovesa, jež jsou zároveň neosobní.

U jednotlivých defektivních sloves uvedu jejich české ekvivalenty v závorce. Adekvátní ekvivalent vždy závisí na kontextu, v jakém se sloveso vyskytuje, tudíž zde uvedené ekvivalenty jsou spíše orientační a vycházejí z nejčastějších překladových ekvivalentů dle jejich výskytu.

5.1 Neosobní slovesa – verbi impersonali

Neosobní slovesa jsou defektivní už ze své podstaty: vyznačují se použitím výhradně ve třetí osobě singuláru či plurálu v neosobní vazbě, tj. podmět věty, ve které se vyskytuje vazba s neosobním slovesem nemá povahu životného subjektu. Hamplová slovesa neosobní definuje jako slovesa, která zachycují slovesný děj bez vyjadřování podmětu (Hamplová, 1995, s. 226).

Mezi defektivní neosobní slovesa řadíme například následující: *accadere* (stát se), *succedere* (přihodit se), *occorrere* (být potřeba). Dále uvedená slovesa mohou stát ve vazbě osobní i neosobní. Pokud nestojí v osobní vazbě, lze mezi defektivní slovesa zařadit: *piacere* (líbit se), *sembrare* (zdát se), *meritare* (zasloužit si), *convenire* (hodit se), *bastare* (stačit). Důvod defektivity zde uvedených sloves, pokud mluvíme o jejich použití v neosobní vazbě ve třetí osobě singuláru, je čistě sémantický.

5.1.1 Meteorologická slovesa

Meteorologická slovesa tvoří podskupinu neosobních sloves. Důvody jejich defektivity jsou rovněž sémantické, v neosobní vazbě je jejich použití limitováno na třetí osobu singuláru. S třetí osobou plurálu se lze setkat v nižším počtu případů, jedná se o osobní vazbu a velmi často má přenesený význam (*le armi tuonano*). Použití meteorologických sloves v osobní vazbě v první a druhé osobě singuláru, případně první a druhé osobě plurálu se prakticky nevyskytuje,

ve výjimečných případech se s ní můžeme setkat v uměleckých textech (*le lagrime ch'io piovo*).⁶

Mezi meteorologická slovesa řadíme např. následující: *piovere* (pršet), *piovigginare* (poprchávat), *nevicare* (sněžit), *gelare* (mrznout), *tuonare* (hřmět), *lampeggiare* (blýskat se), *grandinare* (padat kroupy), *imbrunire* (šedit se), *albeggiare* (svítat), *annottare* (stmívat se), *fioccare* (sněžit), *ripiovere* (znovu pršet), *balenare* (blýskat se), *fulminare* (blýskat se), *sgelare* (rozmrznout), *brinare* (pokrýt jinovatkou), *disgelare* (roztát), *nevischiare* (lehce sněžit), *spiovere* (přestat pršet), *diluviare* (silně pršet), *tempestare* (bouřit).

Defektivní povaha meteorologických sloves může být sporná, ve výše uvedených seznamech je uvádí pouze Hamplová. Nejasnost může vycházet z následujících důvodů: všechny formy lze teoreticky vytvořit a použít v určitém kontextu, problematický je však celkový počet výskytů daných forem.

Vezměme konkrétní příklad, sloveso *piovere*. Výsledek vyhledávání v italském jazykovém korpusu „CORIS“ pro první osobu singuláru slovesa *piovere* „piovo“ poskytl jeden výsledek („*Ti piovo, “ le disse.*“).⁷ Třetí osoba plurálu slovesa *piovere* „piovono“ poskytla 204 výsledků.

Forma tedy teoreticky existuje pro všechny buňky paradigmatu, viz výše, ale jak bylo řečeno v předchozích kapitolách, je třeba vzít v potaz celkový počet výskytů těchto forem. V případě slovesa *piovere* je zmíněná forma první osoby singuláru *piovo* tak ojedinělá, že ji nelze považovat za běžnou součást paradigmatu slovesa, kterou mluvčí používají a je běžnou součástí jeho konjugace (totožně se u zmíněného slovesa chovají i formy druhé osoby singuláru a plurálu a první osoby plurálu).

Stejné schéma lze aplikovat i na další meteorologická slovesa uvedená v úvodu oddílu této kapitoly.

Je tedy na místě, vzhledem k výše uvedeným důvodům a poznatkům z předchozích kapitol, považovat paradigma meteorologických sloves za defektivní.

5.2 Slovesa bez příčestí minulého

Početnou skupinu defektivních sloves tvoří slovesa, u kterých chybí příčestí minulé. Těmto slovesům tudíž chybí celá paradigmata složených časů a složených slovesných způsobů,

⁶ Jazykový korpus SCRIPTA [online].

⁷ Jazykový korpus CORIS [online].

mezi které řadíme následující: *passato prossimo*, *trapassato prossimo*, *trapassato remoto*, *futuro anteriore*, *congiuntivo passato*, *congiuntivo trapassato*, *condizionale passato*, *infinito passato* a *gerundio passato*. Jak je patrné, jde tedy o systematickou defektivitu, která zasahuje kompletní sadu určitých subparadigmat.

Slovesa bez příčestí minulého představují početnou skupinu defektivních sloves. Lze u nich vydělit podskupinu, kterou tvoří slovesa, která se zároveň používají výhradně jako neosobní.

- 1) Slovesa bez příčestí minulého: *competere* (soutěžit), *concernere* (týkat se), *convergere* (sbíhat se, soustředit), *demordere* (ustoupit od), *distare* (být daleko od), *divergere* (rozbíhat se), *dirimere* (vyřešit), *discernere* (rozlišit), *esimere* (zprostit), *incombere* (hrozit), *inerire* (pojit se), *irrompere* (vtrhnout), *mingere* (močit), *pendere* (viset), *permanere* (přetrvávat), *rilucere* (zářit), *risplendere* (zářit), *soccombere* (podlehnout), *splendere* (zářit), *solere* (být zvykem), *stridere* (skřípat), *tralucere* (prosvítat), *transigere* (dohodnout se na).

- a. Slovesa bez příčestí minulého tvoří slovesa, která se zároveň používají výhradně jako neosobní: *aggradare* (být libo), *prùdere* (svědit), *ùrgere* (být naléhavý), *vèrtere* (týkat se čeho), *vìgere* (být v účinnosti).
- b. Slovesa bez příčestí minulého, která se používají převážně jako substantivum/adjektivum, netvoří složené časy a výjimečně se s nimi setkáme ve třetí osobě plurálu a singuláru: *tangere* (týkat se) a *delinquere* (spáchat trestný čin).

Absence příčestí minulého není zcela objasnitelná, s největší pravděpodobností je způsobena diachronními důvody, tedy postupným vývojem jazyka. Pokud nahlédneme do jazykových korpusů, jako např. jazykový korpus SCRIPTA, který obsahuje převážně starší italské literární texty od 13. století, setkáme se v něm i se zmiňovaným příčestím minulým, které se v současné italštině u daných sloves již nepoužívá (např. forma *ha soccombuto*). I ve starších textech se ovšem forma *ha soccombuto* vyskytuje spíše ojediněle. Níže je příklad z díla *Memorie di Giuda* od Petruccelliho della Gattina, poprvé publikovaného v roce 1867, kde se tato forma objevuje).

- 1) „*Pompeo ed Antonio avevano soccombuto per aver mancato di codesta prontezza necessaria a parare i colpi del destino.*“ (Petruccelli della Gattina, 2018, s. 65).

Oproti tomu v současné italštině, v kontextu, který vyžaduje použití přičestí minulého jsou mluvčí nuceni sloveso nahradit jiným vhodným slovesem, které umožňuje použití dané formy.

Konkrétní příklad lze opět ukázat na slovese *soccombere*. Jedná se o defektivní sloveso, v jehož paradigmatu chybí složené časy. Níže jsem navrhla kompenzační řešení synonymem *cedere*, jehož paradigma je pravidelné (jako kompenzace by bylo vhodné i jiné synonymum s pravidelným paradigmatickým vzorcem).

2)

a. *Ogni visitatore soccombe al fascino dell'appartamento.*

b. **Ogni visitatore è soccombuto al fascino dell'appartamento.*

c. *Ogni visitatore ha ceduto al fascino dell'appartamento.*

5.3 Archaická slovesa

Skupinu archaických sloves vyděluji zvláště z následujících důvodů: archaická slovesa se obecně vyznačují nízkou frekvencí použití, z toho důvodu může být komplikované určit skutečný důvod jejich defektivnosti, která je z velké míry zapříčiněna právě jejich okrajovým užíváním. Mluvčím tato slovesa nejsou k dispozici, jelikož jsou zastaralá a z jazyka prakticky téměř vymizela, zároveň v jazykových korpusech není k dispozici mnoho dat (můžeme čerpat pouze ze starších textů, což značně omezuje množství dostupných dat).

Tuto skupinu však nelze opomenout, jelikož tvoří podstatnou část defektivních sloves. Tudíž, defektivní slovesa jsou z velké části zastaralá a v současné italštině se s nimi neseznamujeme. Výjimku tvoří pouze meteorologická a neosobní slovesa, archaická defektivní slovesa však nad těmito dvěma skupinami početně stále převažují.

Jejich defektivita vychází z různých důvodů. Nejčastěji, jak uvidíme v příkladech níže, je způsobena vývojem jazyka, dále jsou na vině jejich defektivnosti sémantické důvody či fonetické restriktce.

V této práci je na jejich defektivitu nahlíženo z pohledu současné italštiny: tj. je analyzováno jejich paradigma a zmíněny formy, které v něm chybí. Dále jsou zmíněny formy, se kterými se můžeme, byť okrajově, setkat a jsou v jazykovém systému plně funkční i přesto, že se jedná o slovesa velmi zastaralá.

Mezi archaická defektivní slovesa můžeme zařadit například: *affarsi* (hodit se), *àngere* (utiskovat), *arrògere* (přidat), *aulire* (vonět), *beàre* (blažit), *calére* (záležet na čem), *capére* (pojmout), *còlere* (ctít), *delinquere* (spáchat trestný čin), *divedere* (ukázat), *fallare* (chybovat),

fèrvere (žhnout), *fièdere* (zranit) , *fedire* (zranit), *fùlgere* (zářit), *fùngere* (působit jako), *defùngere* (zaniknout), *gire* (jít), *ire* (jít), *licere* (být dovolený), *lùcere* (zářit), *mòlcere* (lichotit), *ostare* (odporovat komu), *rècere* (zvracet), *rifulgere* (zářit), *rilùcere* (zářit), *sèrpere* (plazit se), *solère* (mít ve zvyku), *sùggere* (sát), *tàngere* (dotýkat se), *tèpere* (být vlahý), *tralucere* (zářit), *tùrgere* (napuchnout), *vìgere* (být v účinnosti).

Každé z uvedených sloves má své specifické restriktce a dalo by se rovněž zařadit do již výše zmíněných skupin. Konkrétní rysy jejich defektivy a rozdělení do příslušných podskupin poskytnu v následujících odstavcích. Identifikovala jsem dvě velké podskupiny archaických defektivních sloves, níže v textu označeny pod I. a II.

- I. Archaická defektivní slovesa bez přičestí minulého, která rovněž netvoří složené časy: *affarsi*, *fèrvere*, *fùlgere*, *ostare*, *rilùcere*, *sùggere*, *tralucere*, *tùrgere*.

U slovesa *delinquere* se v minulosti používalo přičestí minulé *delinquito*, v současné italštině se s ním setkáme pouze ve velmi výjimečných případech.

Jediný výsledek poskytnutý jazykovým korpusem CORIS je následující:

- 1) „(...) *i condannati che hanno delinquito sul suo territorio*.“⁸

Sloveso *rifulgere* má přičestí minulé *rifulso*, ale jeho výskyt je velmi ojedinělý.

Jazykový korpus CORIS poskytnul u výše zmíněného přičestí minulého jeden výsledek:

- 2) „*Le parve di non essere mai stata così fresca, di non aver mai rifulso di tanta bellezza*.“⁹

Zcela výjimečně se setkáme i s přičestím minulým u slovesa *fungere*.

Jazykový korpus CORIS poskytnul u slovesa *fungere* a jeho přičestí minulého „*funto*“ pouze čtyři výsledky vyhledávání. Níže je příklad přičestí minulého slovesa „*fungere*“ v kontextu:

- 3) „*Dopo aver funto per circa quarant'anni da guardiani contro il pericolo rosso*.“¹⁰

U slovesa *defùngere* a jeho přičestí minulého „*defunto*“ jazykový korpus nevyhledal žádný příklad použití ve složeném čase, pouze četné výsledky ve funkci adjektiva.

⁸ Jazykový korpus CORIS [online].

⁹ tamt.

¹⁰ Jazykový korpus CORIS [online].

Kategorie archaických sloves v kontextu defektivy je poměrně široká a není zde zcela jasná linie: abychom je mohli označit za archaická, je často nutné vzít v potaz i kontext, ve kterém se vyskytují. Například již výše zmíněné intranzitivní sloveso *fungere* je poměrně frekventované, dříve se používalo vzácně i tranzitivně, s čímž se v současné italštině prakticky již nesetkáme. Z těchto důvodů je sloveso zařazeno do kategorie archaických sloves. Níže jsou uvedeny příklady slovesa *fungere* v jeho přirozeném kontextu.

První příklad je ze starší literatury, jedná se o historické pojednání o městě Aquileia, text byl prvně publikován v roce 1849. Druhý uvedený příklad je z jazykového korpusu CORIS, jedná se o současný text.

4) tranzitivní, velmi vzácné použití slovesa *fungere*:

„...*fu eletto a fungere le veci nella Diocesi Aquilejese Luigi Giustiniani.*“
(Zandonatti, 2011, s. 155)

5) intranzitivní použití slovesa *fungere*:

„*La notizia ha ampio risalto sui media e quell'arresto dovrebbe fungere da esempio.*“¹¹

Další velkou kategorií jsou archaická defektivní slovesa, která se používají pouze ve třetí osobě, převážně kvůli sémantickým důvodům (nabízí se u nich primárně použití v neosobní vazbě, najdeme však i výjimky, jak bude podrobněji rozebráno níže).

- II. Archaická defektivní slovesa, která se používají pouze ve třetí osobě, převážně v indikativu přezenta: *Affarsi* (použití v singuláru i v plurálu), *àngere* (pouze v singuláru), *calére* (pouze v singuláru), *capére* (pouze v singuláru), *licere* (pouze v singuláru), *lúcere* (v singuláru i v plurálu), *mólcere* (pouze v singuláru), *tàngere* (v singuláru i v plurálu), *tèpere* (pouze v singuláru), *vìgere* (v singuláru i v plurálu).

Výjimku tvoří sloveso *còlere*, které lze použít kromě třetí osoby singuláru i v první osobě singuláru přezenta.

U výše zmíněných sloves (II.) jsou důvody jejich defektivy s největší pravděpodobností sémantické, z důvodu jejich možného využití v neosobní vazbě, která spolu s etymologickým hlediskem přispěla k jejich defektivitě (používal se pouze tvar třetí osoby singuláru či plurálu

¹¹ Jazykový korpus CORIS [online].

a další tvary upadly do zapomnění). Tato charakteristika se nevztahuje na slovesa: *àngere*, *mólcere*. U nich je důvod defektivy méně jasný, způsoben pravděpodobně etymologickým vývojem.

Následující archaická slovesa mají zvláštní specifika a nelze je tedy zařadit do kategorií uvedených výše.

Arrògere se v současné italštině používá pouze v imperativu, *aulire* pouze v indikativu imperfekta a prézenta. Sloveso *beàre se* z důvodů vycházejících z fonetických restrikcí nepoužívá v první osobě plurálu prézenta (*beiamo*) a druhé osobě plurálu konjunktivu prézenta (*beiate*).

Sloveso *divedere* je zcela speciální případ defektivního slovesa. Používá se výlučně v infinitivu a to ve spojení se slovesem *dare*, tedy *dare a divedere* (ukázat, dát jasně najevo). V minulých staletích se jednalo o poměrně frekventovanou konstrukci, v současné době je stále k dispozici, setkáme se s ní však velmi řídce: jazykový korpus CORIS poskytl pouze 6 výsledků, korpus SCRIPTA mezi svými texty od roku 1990 nabízí pro zmíněnou vazbu pouze čtyři výsledky. Níže je příklad použití vazby ve starší klasické literatuře (Petrarca).

6) „*Per darmi a divider ch'al suo destino Mal chi contrasta e mal chi si nasconde.*“¹²

U slovesa *fallare se* vyskytují formy přítomného času a přičestí minulé: *fallato*. Další formy a časy se v současné italštině prakticky nevyskytují. Důvod defektivy tohoto slovesa je s největší pravděpodobností etymologický. Významově je velmi blízký slovesu *fallire*, které mluvčí nejspíše upřednostnili na úkor slovesa *fallare*. *Fallire* stejně jako *fallare* může vyjadřovat *selhat*, *neuspět*, *chybovat*. Ve smyslu *chybět* (*li ciechi a cui la roba falla*)¹³, však *fallire* jako synonymum použít nelze.

Sloveso *fièdere* (zranit) se vyskytuje výlučně v literatuře, kde se používá pouze v indikativu a konjunktivu přítomného času. Vyskytuje se i ve variantě *fedire*, která má stejný význam. U této druhé zmíněné varianty se užívá převážně infinitiv slovesa a jeho přičestí minulé *fedito*. Níže je příklad užití slovesa *fièdere* ve starší literatuře, příklad je z díla *Il giorno* od G. Pariniho prvně publikované v roce 1763. V současné italštině se zmíněné sloveso, ani jeho varianta nevyskytují.

7) „*Or dunque Amore, / non oserá fuor ch'una unica volta, / fiedere un'alma, / come questo schifo da me pur chiede?*“ (Parini, 2013, s. 82)

¹² *Treccani.it* [online].

¹³ tamt.

Sloveso *gire* má pouze některé formy indikativu přítomna a imperfekta, budoucího času, konjunktivu imperfekta, *passata remota* a budoucího času. Tvoří rovněž příčestí minulé *gito*.

Sloveso *ire* má formy druhé osoby plurálu indikativu přítomna a imperativu, třetí osoby singuláru a plurálu imperfekta, první a druhé osoby plurálu budoucího času, druhé osoby singuláru a třetí osoby plurálu *passata remota*, dále pak všechny tvary singuláru konjunktivu přítomna.

Sloveso *recere* (zvracet) se používá pouze v infinitivu. Nalezneme ho pouze ve starších textech, v současné době je použití slovesa prakticky nulové. Níže je příklad z jazykového korpusu SCRIPTA:

8) „*Quasi dovetti recere.*“¹⁴

Sloveso *sèrpere* se používá pouze v indikativu jednoduchých časů, stejný případ je i u slovesa *solére*, u něj se však nepoužívají ani formy budoucího času.

U většiny zde zmíněných sloves jsou důvody jejich defektivy etymologické, způsobeny vývojem jazyka, v některých zmíněných případech vycházejí z fonetických restrikcí (*beare*) či ze sémantických důvodů, jelikož zmíněná archaická slovesa v této skupině nesou rysy neosobních sloves.

Jedno z možných vysvětlení jejich defektivy je, že dané formy mohly být v určité fázi vývoje italštiny v minulosti přítomné, ale mluvčí volili jiná slovesa a výrazy, tím pádem již existující formy z jazykového systému italštiny prakticky vymizely. Další možností je, že formy nikdy neexistovaly, tudíž mluvčí volili jiná slovesa, aby chybějící formu nahradili a slovesa měla čím dál nižší frekvenci použití, tudíž se z nich staly archaismy. S největší pravděpodobností se můžeme setkat s oběma případy, zmíněné diachronní hledisko by však vyžadovalo daleko hlubší analýzu etymologického vývoje každého slovesa zvlášť.

Ověření jejich konjugace je místy problematické, jelikož konkrétní údaje se v jednotlivých zdrojích místy liší a korpusové ověření může být u archaických sloves problematictější než u sloves, která se v současné italštině živě používají. Důvodem je jejich řídké použití, proto pracujeme s velmi omezeným vzorkem. Korpusy, které pracují se staršími texty, naopak nejsou směrodatné, co se týče současného výskytu.

¹⁴ Jazykový korpus SCRIPTA [online].

Závěr

Cílem této práce bylo identifikování defektivních sloves v kontextu současné italštiny za pomoci dostupných zdrojů, jejich rozdělení do příslušných skupin a určení typu jejich defektivity. Součástí výčtu je i poskytnutí jejich českých ekvivalentů.

Určila jsem tři větší skupiny defektivních sloves na základě jejich společných rysů: Neosobní slovesa, slovesa bez příčestí minulého a archaická slovesa. Skupiny jsou, co se týče počtu jednotlivých sloves téměř totožné, největší skupinou jsou archaická slovesa, poté slovesa bez příčestí minulého a nakonec neosobní slovesa. Z toho lze vyvodit, že defektivní slovesa jako celek jsou z převážné většiny zcela zastaralá: defektivita se dá tedy chápat jako jev spjatý převážně s archaickými slovesy.

Tyto skupiny se místy vzájemně překrývají, všechny jejich rozdíly a příslušné charakteristiky jsou řádně popsány v rámci jednotlivých podkapitol v pátém oddílu s názvem „Typologie defektivních sloves v italštině“.

V rámci těchto tří zmíněných skupin lze vydělit i jednotlivé podskupiny, které jim náleží. Ve skupině „neosobní slovesa“ tvoří samostatnou podskupinu meteorologická slovesa. Zařazení meteorologických sloves mezi defektivní slovesa může být sporné, na základě uvedených teoretických podkladů a vlastní analýzy jsou však v této práci považována za defektivní.

Ve skupině „slovesa bez příčestí minulého“ jsou zvlášť vydělena slovesa bez příčestí minulého, která se zároveň používají výhradně jako neosobní. V totožné skupině lze rovněž identifikovat skupinu sloves bez příčestí minulého, která se používají převážně jako substantivum/adjektivum.

Důvody jejich defektivity nelze v každém případě určit s jednoznačnou přesností, ale na základě podkladů lze určit nejvíce pravděpodobnou příčinu. Po analýze byly tyto důvody určeny následovně: absence příčestí minulého není zcela objasnitelná, s největší pravděpodobností je způsobena diachronními důvody. U neosobních sloves je důvod jejich defektivity čistě sémantický. U archaických sloves se důvody defektivity ověřují velmi obtížně kvůli malému vzorku dat, z převážné většiny jsou důvody jejich defektivity, stejně jako u sloves bez příčestí minulého, způsobeny vývojem jazyka, tedy etymologicky. Setkáme se u nich i s fonetickými restrikcemi (*beare*) či se sémantickými důvody, které kopírují důvody defektivity u neosobních sloves.

Poskytnutý výčet s českými ekvivalenty může sloužit jako výchozí bod pro případný výzkum zabývající se defektivními slovesy v italštině, případně jako podnět k hlubšímu prozkoumání diachronního hlediska u skupiny archaických sloves.

Riassunto

L'obiettivo di questo lavoro è stato quello di identificare i verbi difettivi nel contesto dell'italiano contemporaneo utilizzando le fonti disponibili, di classificarli nei rispettivi gruppi e di determinare il loro tipo di difettività. L'elenco comprende anche i loro equivalenti cechi.

Ho identificato tre gruppi principali di verbi difettivi in base alle loro caratteristiche comuni: verbi impersonali, verbi senza participio passato e verbi arcaici. I gruppi sono quasi identici in termini di numero di verbi individuali: il gruppo più numeroso è quello dei verbi arcaici, seguito dai verbi senza participio passato e infine dai verbi impersonali. Si può concludere che i verbi difettivi nel loro insieme sono, per la maggior parte, completamente obsoleti: la difettività può quindi essere intesa come un fenomeno associato principalmente ai verbi arcaici.

Questi gruppi si sovrappongono in alcuni punti e tutte le loro differenze e rispettive caratteristiche sono descritte all'interno delle singole sottosezioni della quinta sezione intitolata "Tipologia dei verbi difettivi in italiano".

All'interno dei tre gruppi menzionati, si possono distinguere anche i sottogruppi che ci appartengono. All'interno del gruppo 'verbi impersonali', i verbi meteorologici formano un sottogruppo separato. La classificazione dei verbi meteorologici come verbi difettivi può essere controversa, ma sulla base delle nozioni teoriche e della nostra analisi, in questa tesi sono considerati come difettivi.

Nel gruppo "verbi senza participio passato", i verbi senza participio passato che sono utilizzati esclusivamente come verbi impersonali sono individuati separatamente. All'interno dello stesso gruppo si può identificare anche un gruppo di verbi senza participio passato, che vengono usati prevalentemente come sostantivi/aggettivi.

Le ragioni della loro difettività non possono essere determinate con precisione inequivocabile in ogni caso, ma la causa più probabile può essere identificata sulla base delle informazioni raccolte. Dopo l'analisi, questi motivi sono stati determinati nel modo seguente: l'assenza del participio passato non è del tutto spiegabile, molto probabilmente è dovuta a motivi diacronici. Per i verbi impersonali, la ragione della loro difettività è solamente semantica. Per i verbi arcaici, le ragioni della difettività sono difficili da individuare a causa del piccolo campione di dati; per la maggior parte, come per i verbi senza participio passato, le ragioni della loro difettività sono dovute allo sviluppo della lingua, cioè etimologicamente. Si trovano qui

anche restrizioni fonetiche (*beare*) o ragioni semantiche che replicano le ragioni di difettività dei verbi impersonali.

L'elenco fornito con gli equivalenti cechi può servire come un punto di partenza per un'ulteriore ricerca sui verbi difettivi in italiano, o come stimolo per un'indagine più approfondita dell'aspetto diacronico del gruppo di verbi arcaici.

Bibliografie

ADAM, Robert. *Morfologie: příručka k povinnému předmětu bakalářského studia oboru ČJL* [online]. V Praze: Karolinum, [2015] [cit. 2020-10-30]. ISBN 978-80-246-2800-4. 98 s. Dostupné z:

<http://search.mlp.cz/searchMKP.jsp?action=sTitul&key=4327166>.

CARDINALETTI, Anna, RENZI, Lorenzo, SALVI, Giampaolo. *Grande grammatica italiana di consultazione. II., I sintagmi verbale, aggettivale, avverbale. La subordinazione*. Bologna: Il Mulino, 2001. 957 s. ISBN 978-88-15-08084-4.

CARDINALETTI, Anna, RENZI, Lorenzo, SALVI, Giampaolo. *Grande grammatica italiana di consultazione vol. 3. Tipi di frase, deissi, formazione delle parole*. Bologna: Mulino, 1995. 642 s. ISBN 88-15-04216-4.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. 341 s. ISBN 80-246-0154-0.

HAMPLOVÁ, Sylva. *Stručná mluvnice italštiny*. Praha: Academia, 1995. 226 s. ISBN 80-200-0551-X.

HASPELMATH, Martin a Andrea D. SIMS. *O čem je morfologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 376 s. ISBN 978-80-246-2504-1.

JEŽEK, Elisabetta. *Lessico: classi di parole, strutture, combinazioni*. Bologna: il Mulino, 2005. 223 s. ISBN 978-88-15-23299-1.

MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky* [online]. V Praze: Karolinum, [2014] [cit. 2020-10-30]. ISBN 978-80-246-2640-6. 66 s. Dostupné z:

<http://search.mlp.cz/searchMKP.jsp?action=sTitul&key=4327170>.

MATTHEWS, Peter Hugoe. *The concise Oxford dictionary of linguistics*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007. 422 s. ISBN 978-0-19-920272-0.

MITHUN, Marianne. *The Search for Regularity in Irregularity: Defectiveness and its Implications for our Knowledge of Words*. Proceedings of the British Academy, 2010. 149 s. DOI: 10.5871/bacad/9780197264607.003.0008.

PETRUCCELLI DELLA GATTINA, Ferdinando. *Memorie di Giuda, vol. II*. Forgotten books, 2018. 290 s. ISBN 9780666770387.

PARINI, Giuseppe. *Il giorno*. Montecovello, 2013. 199 s. ISBN-10: 8867332023

PIRRELLI, Vito. *Paradigmi in morfologia.: Un approccio interdisciplinare alla flessione verbale dell'italiano*. Roma: Ist. Editoriali e Poligrafici, 2000. 220 s. ISBN 8881472376.

RENZI, Lorenzo. *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. 1., La frase ; I sintagmi nominale e preposizionale*. 3. ed. Bologna: Mulino, 1991. 764 s. ISBN 88-15-01752-6.

SIMS, Andrea. *Inflectional defectiveness in a paradigmatic theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 309 s. ISBN 9781107053854.

SIMS, Andrea. *Minding the gaps: Inflectional defectiveness in a paradigmatic theory* [online]. 2006 [cit. 2021-02-27]. 311 s. Dostupné z: https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=osu1157550938&disposition=inline.

STUMP, Gregory T. *Inflectional morphology: a theory of paradigm structure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 0 511 01378 7. 308 s. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10065241>.

STUMP, Gregory T.: *Inflectional Paradigms: Content and Form at the Syntax-Morphology Interface*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 239 s. ISBN 9781316105290.

ZANDONATI, Vincenzo. *Guida Storica del Antica Aquileja*. Nabu press, 2011. 242 s. ISBN 978-1272171490.

Elektronické zdroje

Grammatica-italiana.dossier [online]. ©dossier.net, 2022 [cit. 29.01.2022]. Dostupné z:

<https://www.grammatica-italiana.dossier.net/>

Jazykový korpus CORIS [online]. [cit. 13.04.2022]. Dostupné z: <https://corpora.ficlit.unibo.it/TCORIS/>

Jazykový korpus SCRIPTA [online]. [cit. 20.04.2022]. Dostupné z: <https://parolescritte.it/index.php>

Treccani [online]. © Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.A. [cit. 29.01.2022]. Dostupné z: <https://www.treccani.it/>

Oblique.it [online]. ©Oblique studio [cit. 29.01.2022]. Dostupné z: <http://www.oblique.it/>